

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАНЦІВ ШКІЛ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ ДО МАЙБУТНЬОГО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Лілія Єрєміна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглядаються теоретико-методологічні проблеми підготовки вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя. Автор аналізує поняття «сімейне життя», «психологічна готовність до подружніх взаємин», «підготовка до майбутнього сімейного життя», розкриває сутність і зміст наявних підходів до здійснення підготовки вихованців шкіл інтернатного типу до створення сім'ї, визначає родинноцентричний підхід як основу для наукових досліджень порушеної проблеми.

Ключові слова:

сім'я, шлюб, майбутнє сімейне життя.

Аннотация:

Ерєміна Лілія. Теоретико-методологические проблемы подготовки воспитанников школ интернатного типа к будущей семейной жизни.

В статье рассматриваются теоретико-методологические проблемы подготовки воспитанников школ интернатного типа к будущей семейной жизни. Автор анализирует понятия «семейная жизнь», «психологическая готовность к брачным взаимоотношениям», «подготовка к будущей семейной жизни», раскрывает суть и содержание существующих подходов к осуществлению подготовки воспитанников школ интернатного типа к созданию семьи, определяет семейно-центрический подход как основу для научных исследований данной проблемы.

Ключевые слова:

семья, брак, будущая семейная жизнь.

Resume:

Yeremina Lilia. Theoretical and methodological problems of training students of boarding schools for future family life.

The article is devoted to the theoretical and methodological issues of the preparation of boarding schools students for future family life. The author analyzes the concept of "family life", "psychological readiness for marital relationship", reveals the nature and content of the existing approaches to training the boarding schools students for starting a family. It also defines the family-centric approach as a basis for further research of the problem.

Key words:

family, marriage, the future family life.

Постановка проблеми. Трансформації в сучасному українському суспільстві позначаються на функціонуванні сім'ї як виховному інституті, породжуючи виникнення нових проблем, пов'язаних із втратою загальнолюдських цінностей, зокрема сім'ї, сімейного життя, усвідомленого батьківства, що призводить сьогодні до зростання кількості соціальних і біологічних дітей-сиріт, вихованців шкіл інтернатного типу. Обмеженість соціального оточення в інтернатних закладах, брак адекватних моделей статевої поведінки, недостатня психолого-педагогічна підготовленість вихователів до роботи з депривованими дітьми створюють несприятливі умови для розвитку у таких дітей готовності до майбутнього сімейного життя. Формування готовності вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя не було предметом спеціального педагогічного аналізу, вчені розглядали лише окремі його аспекти. Вихідними для нашого дослідження є поняття «сім'я», «шлюб», «майбутнє сімейне життя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті вивчення порушеної проблеми важливого значення набувають праці представників психолого-педагогічної науки, зокрема А. Денисенко, Т. Демидова, Л. Яворської, Г. Дьоміна, Н. Хлопоніна, В. Мацюк та інших. Питання гендерного виховання у підготовці до майбутнього сімейного життя висвітлено в роботах Л. Яценко,

Н. Гусак. Формування відповідального ставлення до батьківства вивчали О. Лещенко, С. Акуніна та ін. Соціально-педагогічні проблеми підготовки молоді до сімейного життя стали предметом досліджень Н. Феоктистової.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутності поняття «підготовка до майбутнього сімейного життя».

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з актуальних проблем сучасної педагогіки є й надалі лишатиметься виховання дітей, які зростають поза сімейним оточенням. Кількість дітей такої категорії має тенденцію до постійного збільшення. Важливим аспектом здійснення підготовки вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя є врахування особливостей їх оточення та системи суспільних відносин. Успішність підготовки до майбутнього сімейного життя залежить від того, настільки діти поінформовані про суспільство, в якому їм доведеться жити та будувати власну сім'ю. Зміст такої роботи залежить від специфічних особливостей контингенту дітей, чинників та умов підготовки вихованців, а також методів, що використовуються в цій роботі.

Сім'я – соціальна група, що складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям (кровними родичами) і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного

економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей. Створення майбутньої родини традиційно ґрунтується на одній із двох моделей: перша спирається на досвід батьківської сім'ї, друга передбачає створення майбутньої сім'ї лише на власних поглядах і принципах. Вихованці шкіл інтернатного типу – це діти, які мають або негативний досвід стосунків у власній родині, або такого досвіду не мають взагалі. Тому головним завданням державних форм утримання дітей, які позбавлені батьківського піклування та виховання, є підготовка їх до майбутнього життя, і подружнього зокрема.

У психолого-педагогічній літературі під поняттям «психологічна готовність до подружніх взаємин» розуміється відносно стійкий стан особистості, що характеризує певну систему соціальних настанов, сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні взаємини між подружжям [4]. Як зауважує Г. Дьоміна, готовність до сімейного життя формується на основі «особистісної зрілості щодо подружнього життя», як інтегрального (динамічного) утворення високого рівня й гармонійного розвитку, складники якого забезпечують готовність до конструктивного створення сімейних взаємин. Г. Дьоміною була визначена структура особистісної зрілості, що складається з таких компонентів, як когнітивний, емоційно-мотиваційно-ціннісний, регулятивно-поведінковий [5]. Важливою для нашого дослідження є робота В. Мацюк, яка містить поняття «образ майбутнього шлюбного партнера». Уявний і реальний образи майбутнього шлюбного партнера науковець розкриває так: «уявно сумісний образ майбутнього шлюбного партнера» – це актуальне уявлення особистості про психофізичні, психофізіологічні, психологічні, соціально-психологічні та духовні риси бажаного подружнього партнера, що формується без урахування закономірностей подружньої сумісності. Дослідниця вважає, що такий образ виникає внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відносин у відомих суб'єктові шлюбних парах, які, згідно із закономірностями подружньої сумісності, не є оптимальними для благополучного подружнього життя із суб'єктом. «Реально сумісний образ майбутнього шлюбного партнера» – ідеальне суб'єктивне уявлення особистості про психофізичні, психофізіологічні, психологічні, соціально-психологічні та духовні риси бажаного подружнього партнера, яке формується відповідно до закономірностей подружньої сумісності. Шляхи виникнення такого образу позначено як наслідок

інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відносин у відомих суб'єктові шлюбних пар, які, згідно із закономірностями подружньої сумісності, є оптимальними для благополучного подружнього життя із суб'єктом. Провідним критерієм рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера В. Мацюк вважає міру збігу уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера з реально сумісним образом, відповідно до закономірностей подружньої сумісності [8].

Повноцінне сімейне життя передбачає народження та виховання дітей. О. Лещенко визначила поняття «відповідальне ставлення до батьківства» як позицію особистості, що зумовлена її психолого-педагогічними й морально-правовими знаннями, переконаннями, цінностями, позитивними емоційними переживаннями, прагненням стати батьками зі стійкою відповідальною поведінкою щодо практичної реалізації знань і вмінь у батьківстві [7]. Продовжуючи тему важливості відповідального батьківства, С. Акутіна визначає цей термін як духовно-моральні соціальні потреби особистості, тобто орієнтацію батьківства на свідому й добровільну відповідальність за свою поведінку в сім'ї, за членів родини, готовність до виховання дітей, їхнього матеріального забезпечення, суб'єктивне відчуття себе батьками та свідоме формування ціннісних настанов батьківства. Підготовка учнів до сімейного життя, на переконання С. Акутіної, є процесом формування духовно-ціннісного змісту уявлень про сім'ю та культуру шлюбно-сімейних стосунків. Основними завданнями підготовки до майбутнього сімейного життя є підвищення відповідальності за шлюбне і сімейне життя, розвиток психологічної компетентності в сімейно-шлюбній взаємодії, надання інформації про особисту гігієну, висвітлення питань раціонального ведення домашнього господарства. Знання суб'єктивних та об'єктивних чинників психологічної готовності молоді до створення сім'ї допоможуть уникнути помилкових рішень при обранні шлюбного партнера та позбавить проблем у плануванні й організації сімейного життя [1]. У дослідженні Н. Гусак, присвяченому підготовці юнаків-старшокласників до виконання ними соціальних ролей батька та чоловіка, нашу увагу привернули терміни «соціальна роль чоловіка» та «соціальна роль батька». Соціальна роль чоловіка – сукупність норм, що визначають його поведінку в системі «чоловік – дружина» і зумовлюються сформованими в чоловіка загальнокультурними, моральними, матеріальними цінностями та традиціями сім'ї. Поняття «соціальна роль батька» – це сукупність функцій, реалізація яких

забезпечує створення сприятливих умов для розвитку та виховання дитини на основі дотримання батьківських прав та обов'язків. Запорука успіху щодо процесу підготовки юнаків до майбутнього сімейного життя полягає у сприятливому мікросередовищі як сукупності таких соціальних інститутів, як навчальний заклад, батьківська сім'я, соціальні служби, взаємодія між якими забезпечує оптимальні умови для соціально-педагогічної роботи [2].

Аналізуючи філософські погляди на проблему становлення молодої сім'ї в сучасній Україні, науковець Т. Руденко підкреслює неправомірність принципів визначення понять «шлюб» і «сім'я». Дослідниця вказує на те, що при визначенні цих понять необхідно враховувати такі методологічні принципи: по-перше, шлюб і сім'я – тісно взаємопов'язані, але водночас відносно самостійні, історично й суттєво різні явища; по-друге, соціально-філософський характер дефініції потребує, щоб предмет визначався мовою філософських понять. На її думку, доміантною формою шлюбу лишається право, а сім'я є багатомірним утворенням, найважливішим елементом соціальної структури суспільства [9].

Ми поділяємо наукові погляди Н. Феоктистової, яка вбачає сутність збереження сім'ї в тому, що шлюб і родина – основна форма закріплення (узаконення) стосунків між чоловіком і дружиною. Збереження сім'ї – це, на думку вченої, поєднання функцій відтворення населення та виховання майбутнього покоління. Сімейне виховання є прикладом (або антиприкладом) взаємин між чоловіком і жінкою, а також майбутнього подружнього життя [11].

У контексті нашої роботи актуальним є соціально-педагогічне дослідження І. Трубавіної, у якому авторка розробляє родиноцентричний підхід, що узагальнює надбання попередніх підходів і продовжує їх у напрямі розвитку охоронно-захисної функції щодо прав сім'ї, її членів. Цей підхід ґрунтується на теорії про

права й розвиток людини, на концепції сталого розвитку суспільства, принципі фамілієцентризму, який не було розкрито в наукових дослідженнях на рівні підходу. На думку дослідниці, родиноцентричний підхід полягає в тому, що соціально-педагогічна робота з сім'єю розглядається як правозахисна за своєю суттю і має бути спрямована на створення умов (через надання соціально-педагогічних послуг) для реалізації прав сім'ї в суспільстві та прав членів родини в сім'ї. Права кожної сім'ї забезпечують її статус та автономність у суспільстві, реалізація яких дає змогу говорити про сім'ю як благополучну (дієздатну) [10]. Отже, використання родиноцентричного підходу у процесі виховної роботи з вихованцями шкіл інтернатного типу дасть можливість організувати процес підготовки до майбутнього сімейного життя найбільш ефективно, забезпечуючи, водночас, його нормальне функціонування й розвиток.

Висновки. Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми підготовки вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя дав змогу виявити суттєве оновлення поняття «підготовка до майбутнього сімейного життя». Враховуючи наведені вище підходи до розуміння змісту понять «сім'я», «майбутнє сімейне життя», «образ майбутнього шлюбного партнера», пропонуємо таке визначення поняття «підготовка до майбутнього сімейного життя»: це тривалий процес взаємодії соціальних інституцій, спрямованих на формування усвідомленого ставлення до власного майбутнього сімейного життя та виконання соціальних ролей. Результатом підготовки до майбутнього сімейного життя є досягнення поставлених цілей у відповідній навчально-виховній роботі.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у використанні родиноцентричного підходу як основного у процесі підготовки вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Акутина С.П. Формирование готовности к семейной жизни современных старшеклассников : автореф. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Социальная педагогика» / С.П. Акутина. – Луганск, 2005. – 22 с.
2. Гусак Н.І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіків та батьків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н.І. Гусак. – Луганськ, 2007. – 24 с.

References

1. Akutina S. P. (2005). *Formation of readiness of modern high-school students for family life: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.05 "Social pedagogy"*. Luhans'k. [in Russian].
2. Husak N. I. (2007). *Training of high-school he-students for performing the social roles of husbands and fathers: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.05 "Social pedagogy"*. Luhans'k. [in Ukrainian].
3. Datsenko I. M. (2008). *Training of students for the*

3. Даценко І.М. Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у республіці Польща : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І. М. Даценко. – Тернопіль, 2008. – 21 с.
4. Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. О. Денисенко. – Одеса, 2003. – 20 с.
5. Дьоміна Г. А. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Г. А. Дьоміна. – Київ, 2008. – 23 с.
6. Левицька Т. Л. Чинники впливу на рівень підготовленості молоді до створення сім'ї / Т. Левицька // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Київ, 2009. – С. 181—189.
7. Лещенко О.Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. Г. Лещенко. – Луганськ, 2010. – 22 с.
8. Мацюк В. В. Психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. В. Мацюк. – Київ, 2009. – 22 с.
9. Руденко Т. П. Молода сім'я в сучасній Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Т. П. Руденко. – Київ, 2008. – 22 с.
10. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / І. М. Трубавіна. – Луганськ, 2009. – 22 с.
11. Феоктистова Н. В. Проблема індивідуального підходу в педагогічній теорії підготовки молоді до сімейного життя / Н. В. Феоктистова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2006. – № 3. – С. 59–63.
- life in a family in Poland: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.07 "Theory and Methods of Upbringing". Ternopil'. [in Ukrainian].*
4. Denysenko A. O. (2003). *Psychological readiness of senior teenagers and adolescents for marital relations: abstract of thesis for the degree of Candidate of psychological sciences: specialty 19.00.07 "Pedagogical and Developmental psychology"*. Odessa. [in Ukrainian].
5. Diomina H. A. (2008). *Development of personal maturity of high-school students regarding marital life: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 19.00.07 - "Pedagogical and Developmental psychology"*. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Levyts'ka T. L. (2009). *Factors of influence on the level of the adolescents' readiness for starting a family. Pedagogy and psychology of the professional education* Kyiv. [in Ukrainian].
7. Leshchenko O. H. (2010). *Social-pedagogical conditions of formation of the responsible attitude to parenthood: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.05 "Social pedagogy"*, Luhans'k. [in Ukrainian].
8. Matsyuk V. V. (2009). *Psychological mechanisms of formation of the future conjugal partner image in the adolescents: abstract of thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences: specialty 19.00.07 "Pedagogical and Developmental psychology"*. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Rudenko T. P. (2008). *Young family in modern Ukraine: abstract of thesis for the degree of Candidate of philosophical sciences: specialty 09.00.03 – "Social philosophy and philosophy of history"*. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Trubavina I. M. (2009). *Theoretical-methodical grounds for the social-pedagogical work with family: abstract of thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences: specialty 13.00.05 "Social pedagogy"*. Luhans'k. [in Ukrainian].
11. Feoktystova N. V. (2006). *Problem of individual approach in the pedagogical theory of the adolescents' preparation for family life. Social pedagogy: theory and practice*. 3. 59-63. [in Ukrainian].

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Єршоміна Лілія Євгенівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.765

Надійшла до редакції: 16.11.2013 р.

Прийнята до друку: 11.12.2013 р.